วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

**Academic Article**

# วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของน้ำในวาลมีกิรามายณะในเชิงภาพสะท้อนสังคม

# Analyzing The Role and Importance of Water in the Valmi Ramayana as a Social Reflection

จตุภูมิ แสนคำ[1*], & นิพัทธ์ แย้มเดช[2]

**Jatupoom Saenkham[1*], & Nipat Yamdate[2]**

## ARTICLE INFO

**Name of Author & Corresponding Author: ***

1. จตุภูมิ แสนคำ*
**Jatupoom Saenkham**
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Faculty of Archaeology Silpakorn University, Thailand.
**Email:** saenkham_j@su.ac.th

2. นิพัทธ์ แย้มเดช
**Nipat Yamdate**
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Faculty of Archaeology Silpakorn University, Thailand.
**Email:** yamdate_n@su.ac.th

**คำสำคัญ:**
บทบาทและความสำคัญของน้ำ, วาลมีกิรามายณะ, ภาพสะท้อนสังคม

**Keywords:**
Role And Significance of Water, Valmi Kiri Ramayana, Social Reflections

**Article history:**
Received: 18/03/2026
Revised: 20/04/2026
Accepted: 20/05/2026
Available online: 20/06/2026

**How to cite:**
Saenkham, J. & Yamdate, N. (2026). Analyzing The Role and Importance of Water in the Valmi Ramayana as a Social Reflection. *Journal of Philosophical Vision*, 30 (2), 59-67.

## ABSTRACT

This academic article analyzes the role and significance of water in the Valmi Kiri Ramayana, considering it from social, cultural, religious, and political perspectives. In the Ramayana narrative, water is viewed as a symbol of life and purity, playing a crucial role in defining social status and caste. Furthermore, it plays a role in various rituals reflecting religious beliefs, hospitality, good governance, and family relationships. Water is also used as a tool for building relationships and social acceptance. This analysis provides an overview of the Valmi Kiri Ramayana in relation to water, highlighting the connection between nature, culture, and the way of life of people in ancient Indian society. Additionally, water reflects a belief in the power of nature associated with transformation and renewal, making it essential in rituals for maintaining peace and stability in society. The worship of water and its use in religious activities demonstrate a way of life aligned with the burial ground and the honoring of gods and nature. People in ancient Indian society understood the importance of water as the sustenance of all life, fostering a deep and enduring connection with this resource.

**บทคัดย่อ**

บทความวิชาการนี้ วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของน้ำในวาลมีกิรามายณะ โดยพิจารณาจากมุมมองทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และการเมือง ในเรื่องราวของรามายณะ น้ำถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความบริสุทธิ์ มีบทบาทสำคัญในการระบุสถานะทางสังคมและวรรณะ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในพิธีกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนา การต้อนรับแขก การปกครองที่ดี และความสัมพันธ์ในครอบครัว น้ำยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์และการยอมรับในสังคม การวิเคราะห์นี้ช่วยให้เห็นภาพรวมของวาลมีกิรามายณะในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ โดยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอินเดียโบราณ นอกจากนี้ น้ำยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในพลังของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการฟื้นฟู จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในพิธีกรรมเพื่อรักษาความสงบสุขและความมั่นคงของสังคมด้วย กระบวนการบูชาน้ำและการใช้น้ำในกิจกรรมทางศาสนาแสดงถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลุมศพและการให้เกียรติแก่พระเจ้าและธรรมชาติ ผู้คนในสังคมอินเดียโบราณเข้าใจถึงความสำคัญของน้ำในฐานะที่เป็นสิ่งที่เลี้ยงดูชีวิตทั้งปวง ทำให้พวกเขามีความผูกพันกับทรัพยากรนี้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

## 1. บทนำ

วรรณกรรมสันสกฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหากาพย์วาลมีกิรามายณะ ถือเป็นหนึ่งในผลงานที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมสูงสุดของอินเดีย ซึ่งก่อให้เกิดการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างธรรมะและอธรรมในรูปแบบที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งกว่านั้น มหากาพย์นี้ไม่เพียงแต่บรรยายถึงความขัดแย้งระหว่างตัวเอกอย่างพระรามกับพระราวณะ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และอุดมคติในชีวิตประจำวันที่ส่งผลต่อผู้คนในอนุทวีปอินเดียโบราณ เพราะในอดีต เมืองต่างๆ มักตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน้ำมีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของชุมชน การเรียกน้ำว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของมนุษยชาติ ได้สื่อถึงความสำคัญของน้ำในฐานะทรัพยากรหลัก นอกจากนี้ น้ำยังมีความสัมพันธ์กับการทำลายและการสิ้นสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำนานต่าง ๆ เช่น ตำนานน้ำท่วมโลกที่พบในวรรณกรรมของเมโสโปเตเมีย กรีก และอินเดีย ซึ่งล้วนมีธีมเกี่ยวกับการชำระล้างคนชั่วให้ออกจากโลก ในที่นี้ น้ำกลายเป็นเครื่องมือในการชำระล้างความสกปรก ไม่ว่าจะเป็นการทำความสะอาดร่างกายหรือการทำให้โลกสะอาดปราศจากความชั่วร้าย การเกิดอุทกภัยในเรื่องราวเหล่านี้สื่อถึงการต้องใช้พลังของน้ำในการทำลายสิ่งไม่ดี ดังนั้น น้ำจึงสามารถถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการสิ้นสุดของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางวรรณกรรมและวัฒนธรรมที่น้ำมีต่อการดำเนินชีวิตและความเชื่อของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ (ตรงใจ หุตางกูร, 2554: 21)

ในสังคมอินเดียโบราณ ระบบวรรณะและหลักปฏิบัติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการใช้น้ำในพิธีกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมเหล่านี้มักเป็นรากฐานสำหรับการดำเนินชีวิตของชาวอารยัน ที่น้ำมีบทบาทสำคัญเริ่มตั้งแต่พิธีสังสการ ไปจนถึงพิธีอภิเษก ซึ่งนอกจากจะทำให้เห็นถึงความสำคัญของน้ำในเชิงพิธีกรรมแล้ว ยังสื่อถึงความหมายในการสร้างอำนาจและการปกครองเช่นเดียวกัน (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 77-78)

การวิเคราะห์บทบาทของน้ำในวาลมีกิรามายณะจึงมิใช่เพียงการศึกษาเชิงวรรณคดี แต่คือการทำความเข้าใจถึงจิตวิญญาณของสังคมอินเดีย ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งที่มีมนุษย์อาศัยตั้งตาดึกดำบรรพ์ (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2549: 2) น้ำถูกใช้อย่างมีนัยยะสำคัญเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีการยึดโยงกันอย่างลึกซึ้ง รวมถึงการแสดงออกถึงค่านิยมทางเพศในสังคมที่ถูกจำกัดอยู่ภายในกรอบของวรรณะและสถานะทางสังคม ด้วยความพิเศษของน้ำในวรรณกรรม มีบทบาทเป็นเครื่องมือทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของผู้คน มนุษย์ต้องการอาหารเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ ต้องการเสื้อผ้าเพื่อป้องกันความ ร้อนและความหนาว ต้องการที่อยู่อาศัยเพื่อให้ปลอดภัยจากแดดและฝน ต้องการยารักษา โรคเพื่อบำบัดความเจ็บปวด ด้วยเหตุที่มนุษย์มีปัญญานี้เอง มนุษย์จึงได้พยายามคิดหาทาง ปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น ปัญญากลายเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์และพัฒนา ชีวิตให้เป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น น้ำไม่เพียงแต่หยุดอยู่ที่การเป็นทรัพยากรเพื่อการบริโภคเท่านั้น แต่ยังมีความจุลภาคที่ช่วยหล่อเลี้ยงความรู้สึกของความเป็นอยู่ในชุมชน และเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงจิตวิญญาณของมนุษย์กับธรรมชาติ (ดนัย ไชยโยธา, 2553: 20)

ดังนั้น ผู้ศึกษามุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์โศลกต่าง ๆ ของวาลมีกิรามายณะที่แสดงให้เห็นถึง “น้ำ” ในฐานะสัญลักษณ์ที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ค่านิยมการจัดลำดับทางสังคมในวรรณะกษัตริย์ และความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินภายใต้หลักการของทศพิธราชธรรม การเข้าใจบทบาทของน้ำในรามายณะนี้ถือเป็นการศึกษาเชิงลึกที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของความคิดและวิถีชีวิตของสังคมอินเดีย และอาจนำไปสู่การมีความเข้าใจที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน

## 2. น้ำในวาลมีกิรามายณะในเชิงภาพสะท้อนด้านสังคม

อินเดียเป็นประเทศที่มีชื่อเสียงในเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีโบราณมาอย่างต่อเนื่อง โดยในภูมิภาคตะวันออกนั้น ประเทศจีน ญี่ปุ่น และอินเดียเป็นชาติที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ประเทศในภูมิภาคตะวันตกไม่ได้มีประเทศใดที่สามารถทำเช่นนั้นได้ (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 77) ชาวอินเดียซึ่งประกอบด้วยหลายชาติและภาษาที่แตกต่างกัน ยังคงรักษาและผสมผสานวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างดี นอกจากนี้ ความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อยังคงอยู่ควบคู่กัน ประชาชนทั่วไปรับสิทธิ์ในการนับถือศาสนาใดก็ได้ สถาบันทางสังคมของอินเดียมีฐานอยู่บนความเชื่อในความเป็นอมตะของชีวิต ซึ่งส่งผลให้มีการฝึกฝนจิตใจเพื่อนำไปสู่ความมีระเบียบวินัยและการประกอบคุณความดีเพื่อความบริสุทธิ์ของจิตวิญญาณ ชาวอินเดียเชื่อว่าจิตวิญญาณที่มีความดีจะได้เสวยสุขตลอดกาล เป้าหมายหลักของชีวิตในชาตินี้คือการชำระล้างจิตวิญญาณเพื่อเตรียมพร้อมต่อการเสวยสุขในภายภาคหน้า การดำเนินชีวิตของชาวอินเดียมีแนวโน้มไปในทางอุดมคติ โดยสอดคล้องกับหลักปรัชญาที่ได้วางไว้ ชีวิตของแต่ละบุคคลต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและมีความรับผิดชอบต่อพระเจ้าต่อนักบวช บิดามารดา และสังคม การแบ่งชั้นทางสังคมในอินเดียโบราณมีพื้นฐานมาจากระบบวรรณะ วรรณะในสังคมอินเดียมาจากอารยธรรมอารยัน โดยมีการแบ่งออกเป็น 3 วรรณะหลัก ได้แก่ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ (ไวศย) วรรณะพราหมณ์ซึ่งอุทิศตัวต่อศาสนาและเป็นผู้รักษาพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการติดต่อระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ขณะที่วรรณะกษัตริย์รับผิดชอบด้านความปลอดภัยและการปกป้องประชาชน อีกทั้งความงามและความกล้าหาญของพวกนี้ยัง

ต้องมีการสั่งสอนจากพราหมณ์ วรรณะที่สามคือวรรณะแพศย์ ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนทั่วไปที่มีหน้าที่ผลิตอาหารและหารายได้เพื่อสนับสนุนสังคม โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ และการค้า สุดท้ายเพิ่มวรรณะอีกหนึ่งชื่อว่าศูทร ซึ่งมีหน้าที่รับใช้วรรณะอื่น แต่วรรณะศูทรไม่ได้รับอนุญาตให้ศึกษาพระเวท (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2551: 45) บทบาทและความสำคัญของน้ำในวาลมีกิรามายณะสะท้อนให้เห็นมิติทางสังคมของอินเดียในหลายด้าน น้ำถือเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความบริสุทธิ์ แนวคิดนี้สะท้อนถึงความสำคัญของน้ำในแง่ของการสนับสนุนชีวิตและการมีอยู่ของสังคม ได้แก่

2.1 น้ำในฐานะเครื่องกำหนดสถานะทางสังคมและวรรณะ ในวรรณกรรมเรื่อง รามายณะ น้ำมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นทรัพยากรธรรมชาติ หากยังเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และมลทิน อันเป็นแนวคิดสำคัญที่รองรับระบบวรรณะในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งตั้งอยู่บนโครงสร้างการแบ่งชนชั้นและสถานะทางสังคม โดยความบริสุทธิ์ของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์มักถูกผูกโยงกับสิทธิและอภิสิทธิ์ของชนชั้นสูง นักบวช และผู้บำเพ็ญตบะ (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 78) ส่งผลให้น้ำกลายเป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ตอกย้ำความแตกต่างทางสถานะและการกีดกันทางสังคม โศลก

“akardamam idaṃ tīrthaṃ bharadvāja
niśāmaya ramaṇīyaṃ prasannāmbu
sanmanuṣyamano yathā”

เปรียบเทียบความใสสะอาดของน้ำกับจิตใจของ “มนุษย์ผู้ประเสริฐ” สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างความบริสุทธิ์ทางกายภาพกับคุณธรรมของชนชั้นสูง ทำให้น้ำมีนัยเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจทางศีลธรรมและความเหนือกว่าทางสังคม

นอกจากนี้ น้ำยังปรากฏในฐานะองค์ประกอบสำคัญของพิธีการต้อนรับและการแสดงความเคารพดังปรากฏในโศลก

“pūjayām āsa taṃ devaṃ
pādyārghyāsanavandanaiḥ,..
idam arghyam idaṃ pādyam”

ซึ่งกล่าวถึงการถวายน้ำล้างเท้าและน้ำต้อนรับแก่เทพ ฤๅษี หรือผู้มีสถานะสูงกว่า พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนบทบาทของน้ำในการรับรองลำดับชั้นทางสังคมและสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ให้กับผู้รับ

ขณะเดียวกัน โศลก amṛtaprāśanān iva นำเสนอ “น้ำอมฤต” ในฐานะสัญลักษณ์สูงสุดของอภิสิทธิ์และความเป็นอมตะ อันเป็นคุณลักษณะที่สงวนไว้สำหรับเทพหรือผู้มีบุญญาธิการเหนือสามัญชน ส่งผลให้น้ำทำหน้าที่เป็นตัวแบ่งแยกสถานะระหว่างกลุ่มชนอย่างชัดเจน ส่วนโศลก

tam indraṃ snāpayan devā
ṛṣayaś ca tapodhanāḥ

แสดงบทบาทของน้ำในฐานะเครื่องชำระมลทินและฟื้นฟูสถานภาพทางสังคม โดยการสรงน้ำแก่พระอินทร์เพื่อขจัดความไม่บริสุทธิ์ สะท้อนความเชื่อว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถคืนความชอบธรรมและความบริสุทธิ์แก่ผู้มีสถานะสูงได้

ดังนั้น น้ำใน รามายณะ จึงมิได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของความสะอาดทางกายภาพ หากยังเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้กำหนดสถานะ รับรองลำดับชั้น และควบคุมความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในโครงสร้างสังคมและวรรณะของอินเดียโบราณ

2.2 แม่น้ำในฐานะศูนย์กลางของชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน บทบาทของน้ำและแม่น้ำในพื้นที่ที่พระรามเลือกเป็นที่พักพิงสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในมิติทางกายภาพ เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการพึ่งพาทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความอยู่รอดและความมั่นคงของชุมชน (Jones, 1964: 9–10) ขณะเดียวกัน แม่น้ำยังทำหน้าที่เป็นเส้นทางคมนาคมและการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาของสังคมและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันตามบริบทภูมิศาสตร์ (Chorley & Haggett, 1967: 22–27) ข้อความ

“kiṃ tu vyādiśa me deśaṃ
sodakaṃ bahukānanam yatrāśramapadaṃ
kṛtvā vaseyaṃ nirataḥ sukham.”

“ขอท่านจงชี้สถานที่ซึ่งมีน้ำและป่าอุดมสมบูรณ์ เพื่อที่ข้าพเจ้าจะสร้างอาศรมและดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข” แสดงให้เห็นว่าน้ำเป็นเงื่อนไขสำคัญอันดับแรกในการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรอาหารและสุขภาวะของผู้คนในทำนองเดียวกัน ข้อความ

“iyaṃ godāvarī ramyā puṣpitais tarubhir vṛtā.”

“แม่น้ำโคทาวารีอันงดงาม รายล้อมด้วยพรรณไม้ผลิดอก” สะท้อนบทบาทของแม่น้ำในฐานะศูนย์กลางของระบบนิเวศและการดำรงชีวิต โดยแม่น้ำโคทาวารีเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรและพื้นที่เอื้อต่อกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรม นอกจากนี้ ข้อความ

“prahvaḥ kalaśahastas
taṃ sītayā saha vīryavān
pṛṣṭhato ’nuvrajan bhrātā.”

ซึ่งกล่าวถึงพระลักษมณ์ถือหม้อน้ำติดตามพระรามและนางสีดา แสดงให้เห็นว่าน้ำมิได้มีคุณค่าเพียงเพื่อการอุปโภคบริโภค แต่ยังเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมและการธำรงวิถีชีวิตตามคติอารยธรรม
ส่วนข้อความ

“sphaṭikopamatoyāḍhyāṃ
ślakṣṇavālukasaṃtatām
matsyakacchapasaṃbādhām.”

ที่พรรณนาสายน้ำใสดุจแก้วผลึก อุดมด้วยปลาและเต่า สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำในฐานะแหล่งอาหารและระบบนิเวศที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น นอกเหนือจากบริบทของป่าและอาศรมแล้ว น้ำยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเมือง ดังปรากฏในข้อความ

jalasiktena nityaśaḥ และ siktasaṃmṛṣṭarathyā hi

ซึ่งกล่าวถึงการพรมน้ำและดูแลถนนในนครอโยธยา สะท้อนถึงระบบสาธารณูปโภค ความสะอาด และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะที่เป็นลักษณะของสังคมเมืองที่มีความเจริญและเป็นระเบียบ ขณะเดียวกันอุปมาในข้อความ

gharmārtaḥ salilaṃ yathā

“ดุจคนกระหายน้ำวิ่งเข้าหาน้ำ” ที่เปรียบความรู้สึกของประชาชนผู้โหยหาพระรามกับผู้กระหายน้ำ แสดงให้เห็นว่าน้ำมิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางกายภาพ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง ความหวัง และการพึ่งพิงทางจิตใจ อันสะท้อนบทบาทเชิงสัญลักษณ์ของน้ำในโครงสร้างความคิดและวัฒนธรรมของสังคมอินเดียโบราณ

ดังนั้น ข้อความในรามายณะชี้ให้เห็นว่าน้ำและแม่น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีพ การจัดการพื้นที่ และการสร้างความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ ซึ่งล้วนมีส่วนต่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนมนุษย์

**3. น้ำในวาลมีกิรามายณะในฐานะภาพสะท้อนความเชื่อ**

ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาพหุเทวนิยมที่ให้ความสำคัญต่อเทพเจ้าหลายองค์ โดยความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและพิธีกรรมสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และการชำระล้างอย่างใกล้ชิด เทพีสำคัญหลายองค์ เช่น พระลักษมีและเทพีสรัสวดี ล้วนมีความเชื่อมโยงกับน้ำในฐานะสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์ และพลังแห่งชีวิต (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 80) ในบริบทของพิธีกรรมฮินดู น้ำถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบูชาเทพเจ้า โดยปรากฏในพิธีชำระล้างพระบาท การสรงรูปเคารพ และพิธีเทวาภิเษก ซึ่งสะท้อนความเชื่อว่าน้ำมีคุณสมบัติในการชำระมลทินทั้งทางกายและทางจิตวิญญาณ (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 81; Basham, 1982: 485–487) บทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าน้ำมิได้เป็นเพียงทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในวาลมีกิรามายณะ โดยเฉพาะการกล่าวถึงแม่น้ำคงคาในฐานะแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจชำระล้างและเกื้อกูลสรรพชีวิต ดังข้อความที่กล่าวว่าพระหิมาลัยประทานพระธิดาคงคา “ผู้ทำให้โลกบริสุทธิ์” เพื่อประโยชน์แก่สามโลก ซึ่งสะท้อนการรับรู้ธรรมชาติในฐานะพลังศักดิ์สิทธิ์ภายใต้กรอบความเชื่อแบบเทวนิยม นอกจากนี้ คัมภีร์ยังแสดงความเชื่อว่าน้ำจากแม่น้ำคงคาสามารถนำพาดวงวิญญาณบรรพบุรุษไปสู่สวรรค์ ดังข้อความที่ระบุว่า เมื่ออัฐิได้สัมผัสน้ำคงคาแล้ว บรรพบุรุษย่อมได้เสวยสุขในสวรรค์ ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนบทบาทของน้ำในฐานะสื่อกลางระหว่างโลกมนุษย์กับโลกหลังความตาย ขณะเดียวกัน น้ำยังปรากฏในฐานะพลังแห่งการชำระบาปและปลดเปลื้องมลทิน ดังข้อความที่กล่าวว่าผู้ต้องคำสาปเมื่อได้ประกอบพิธีสรงน้ำแล้ว “กลายเป็นผู้ปราศจากมลทิน” แสดงให้เห็นความเชื่อว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจในการฟื้นฟูสถานภาพทางจิตวิญญาณและนำไปสู่ความบริสุทธิ์

กล่าวโดยสรุป น้ำในวาลมีกิรามายณะมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นองค์ประกอบทางกายภาพของธรรมชาติ หากแต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ การชำระล้าง การสั่งสมบุญ และการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ เทพเจ้า และโลกหลังความตาย อันสะท้อนโลกทัศน์และระบบความเชื่อสำคัญของสังคมฮินดูโบราณอย่างชัดเจน

**4. น้ำในวาลมีกิรามายณะในฐานะภาพสะท้อนพิธีกรรมทางศาสนา**

ในศาสนาพราหมณ์–ฮินดู สังสการ (Saṃskāra) เป็นกระบวนการพิธีกรรมที่กำกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงการสมรส มีเป้าหมายเพื่อชำระความบริสุทธิ์และยกระดับสถานภาพทางศาสนาและสังคม (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 82) แม้ รามายณะของวาลมีกิ จะมิได้จัดวางระบบสังสการไว้อย่างเป็นทางการ แต่กลับสะท้อนองค์ประกอบของพิธีกรรมดังกล่าวผ่านบริบทตำนาน โดยเฉพาะพิธีนามกรรมและพิธีวิวาหะ ซึ่ง “น้ำ” ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญในการสร้างความหมายเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

4.1 พิธีนามกรรม (Namakarana) พิธีนามกรรมเป็นกระบวนการตั้งชื่อที่สัมพันธ์กับลักษณะเฉพาะ เหตุการณ์ หรือแหล่งกำเนิดของบุคคลและสถานที่ ใน รามายณะของวาลมีกิ แม้ไม่มีการกล่าวถึงพิธีดังกล่าวโดยตรง แต่พบการอธิบายที่มาของชื่อผ่านความสัมพันธ์กับน้ำ ซึ่งสะท้อนโครงสร้างคิดแบบนามกรรมอย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น “มานสะ” ซึ่งหมายถึงทะเลสาบที่เกิดจากจิตของพระพรหมา และแม่น้ำ “สรยู” ที่เชื่อมโยงกับแหล่งกำเนิดศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจน “อัปสรัส” ที่อธิบายว่าเกิดจากการกวนมหาสมุทรและถือกำเนิดจากน้ำ (อัปสุ) ชื่อเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงระบุอัตลักษณ์ หากยังบรรจุความหมายเชิงจักรวาลวิทยาและศักดิ์สิทธิ์อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างชื่อ แหล่งกำเนิด และความหมายทางศาสนา

4.2 พิธีวิวาหะ (Vivāha) พิธีวิวาหะเป็นพิธีกรรมสำคัญที่กำหนดการเข้าสู่อาศรมคฤหัสถะตามหลักอาศรม 4 ของศาสนาฮินดู (ดนัย ไชยโยธา, 2553: 72) น้ำมีบทบาทสำคัญในพิธีสมรสทั้งในเชิงสัญลักษณ์และพิธีกรรม โดยในคัมภีร์ ฤคเวท น้ำถูกอธิบายว่าเป็นพลังประสานชีวิตคู่ ขณะที่ อถรรพเวท และคัมภีร์กฤหยสูตรระบุถึงการอาบน้ำเจ้าสาวก่อนพิธี เพื่อชำระล้างและสร้างความบริสุทธิ์ตามคติความเชื่อดั้งเดิม น้ำจึงทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ และการเริ่มต้นสถานภาพใหม่ นอกจากนี้ เรื่องราวการเดินทางร่วมกันของพระรามและนางสีดาหลังพิธีอภิเษกใน รามายณะของวาลมีกิ ยังสะท้อนอุดมคติของชีวิตสมรสตามคติฮินดูที่เน้นหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน ในเชิงสัญลักษณ์ น้ำจึงมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติ แต่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงพิธีกรรมที่รับรองความบริสุทธิ์ การเปลี่ยนผ่านสถานภาพ และการยืนยันพันธะทางสังคมและศาสนาในพิธีวิวาหะ

**5. น้ำในวาลมีกิรามายณะในฐานะภาพสะท้อนประเพณีการต้อนรับแขก**

วาลมีกิรามายณะสะท้อนให้เห็นบทบาทของน้ำในฐานะองค์ประกอบสำคัญของประเพณีการต้อนรับแขก (สัตกริยะ) ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานในสังคมพราหมณ์–ฮินดู อันมุ่งแสดงความเคารพ ความเอื้อเฟื้อ และไมตรีจิตต่อผู้มาเยือน โดยเจ้าบ้านจัดเตรียมน้ำดื่ม น้ำสำหรับชำระล้าง ตลอดจนอาหารหรือผลไม้เพื่อรับรองแขก (F. Max Müller, 2006: 93) บุตรของฤาษีได้มอบน้ำต้อนรับ น้ำล้างเท้า รวมถึงรากไม้และผลไม้แก่ผู้มาเยือน แสดงให้เห็นว่าน้ำเป็นสิ่งแรกที่ใช้แสดงความเคารพและอำนวยความสะดวกแก่แขก กล่าวถึงการจัดเตรียมน้ำล้างเท้าและน้ำต้อนรับแก่พระรามตามแบบแผนพิธีกรรม สะท้อนว่าการใช้น้ำในการต้อนรับเป็นธรรมเนียมที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม และสามารถปฏิบัติได้โดยสมาชิกทุกคนในครัวเรือน ซึ่งกล่าวถึงเหล่าฤาษีและนักบวชนำน้ำมาถวายพระราม ยังแสดงให้เห็นว่าน้ำเป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติ ความเมตตา และการต้อนรับตาม

หลักธรรม ดังนั้น น้ำในวาลมีกิรามายณะจึงมิได้เป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากยังเป็นสื่อกลางทางวัฒนธรรมที่สะท้อนค่านิยมด้านการต้อนรับและความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนในสังคมอินเดียโบราณ

**6. น้ำในวาลมีกิรามายณะในฐานะภาพสะท้อนด้านการเมืองและการปกครอง**

วาลมีกิรามายณะนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ และอำนาจการปกครองผ่านแนวคิดราชธรรม ซึ่งมุ่งเน้นบทบาทของพระราชาในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนและรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (เบญจมาศ ขุนประเสริฐ, 2560: 86) ภายใต้กรอบความคิดดังกล่าว ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำและฝน ถูกมองว่าเป็นผลจากการปกครองที่ชอบธรรม เปรียบเทียบรัชสมัยของพระรามกับกฤตยุคหรือยุคทองที่ปราศจากภัยพิบัติจากลม น้ำ และไฟ สะท้อนคติความเชื่อว่าผู้ปกครองที่ทรงธรรมสามารถนำพาความสงบสุขและความอุดมสมบูรณ์มาสู่บ้านเมืองได้ ระบุว่าแผ่นดินที่ปราศจากพระราชาจะไม่ได้รับฝนอันอุดมจากท้องฟ้า แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสถานะของผู้ปกครองกับความสมบูรณ์ของธรรมชาติ อันสะท้อนมโนทัศน์ทางการเมืองที่มองว่าพระราชาเป็นศูนย์กลางของระเบียบจักรวาลและความมั่นคงของสังคม ดังนั้น น้ำในบริบทนี้จึงทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความชอบธรรมทางการเมือง ความมั่นคงของรัฐ และความผาสุกของประชาชน

**7. น้ำในวาลมีกิรามายณะในฐานะภาพสะท้อนความสัมพันธ์ในครอบครัว**

น้ำในวาลมีกิรามายณะยังสะท้อนความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและบทบาทของพิธีกรรมในการกำหนดสถานะทางสังคมของสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะในบริบทของการสมรสและการดูแลบุตรหลาน (Basham, 1982: 55) กล่าวถึงการที่บิดามารดามอบบุตรสาวแก่สามีผ่านพิธีกรรมที่ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ แสดงให้เห็นว่าน้ำทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายโอนความรับผิดชอบและความผูกพันจากครอบครัวเดิมไปสู่ครอบครัวใหม่ อีกทั้งยังตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมของความสัมพันธ์สมรสในสังคมอินเดียโบราณ ที่กล่าวถึงการอาบน้ำ แต่งกาย และเลี้ยงดูบุตรโดยบิดามารดา สะท้อนบทบาทของน้ำในฐานะส่วนหนึ่งของการดูแลเอาใจใส่และการหล่อหลอมสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งกล่าวถึงการที่พระรามเช็ดน้ำตาและปลอบโยนพระลักษมณ์ พร้อมยืนยันการปฏิบัติตามพระบัญชาของพระบิดา แสดงให้เห็นคุณค่าของความกตัญญู ความเคารพต่อผู้ใหญ่ และการยึดมั่นในหน้าที่ของสมาชิกครอบครัว ดังนั้น น้ำจึงมิได้ปรากฏเพียงในฐานะวัตถุทางกายภาพ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความรัก ความผูกพัน และการสืบทอดคุณค่าทางครอบครัวในสังคมอินเดียโบราณ

## 8. สรุป

ผลการศึกษาพบว่า น้ำในมหากาพย์วาลมีกิรามายณะมิได้ทำหน้าที่เพียงในฐานะทรัพยากรธรรมชาติหรือองค์ประกอบทางกายภาพของเรื่องเล่าเท่านั้น หากแต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมที่สะท้อนโลกทัศน์ ค่านิยม และโครงสร้างของสังคมอินเดียโบราณอย่างรอบด้าน น้ำมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องชีวิต ความบริสุทธิ์ สถานภาพทางสังคม และระบบวรรณะ ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนา การต้อนรับแขก และการปฏิบัติทางสังคมที่แสดงถึงความเคารพและความเป็นระเบียบของชุมชน ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่าน้ำเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ด้านการปกครองและความมั่นคงของรัฐ โดยปรากฏในฐานะปัจจัยที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ ความชอบธรรมของผู้ปกครอง และความผาสุกของประชาชน ขณะเดียวกัน น้ำยังมีบทบาทในการสื่อสารความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความกตัญญู ความจงรักภักดี และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของบุคคลในสังคม ดังนั้น การศึกษาบทบาทของน้ำในมหากาพย์วาลมีกิรามายณะจึงช่วยเปิดมิติความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับระบบความคิดทางสังคมและวัฒนธรรมของอินเดียโบราณ โดยแสดงให้เห็นว่าน้ำเป็นทั้งสัญลักษณ์ทางศาสนา เครื่องมือทางสังคม และกลไกในการธำรงระเบียบทางวัฒนธรรม อันสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของน้ำในฐานะองค์ประกอบพื้นฐานที่หล่อเลี้ยงทั้งวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของสังคมอินเดียในบริบทของมหากาพย์วาลมีกิรามายณะ

## 9. เอกสารอ้างอิง


ดนัย ไชยโยธา. (2553). *วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาประเทศ*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ตรงใจ หุตางกูร. (2554). *“มหาอุทกภัยในตำนาน” จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินทร องค์กรมหาชน).* ปีที่ 14. ฉบับที่ 74 ตุลาคม-ธันวาคม 2554, 19-21.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2549). *มหัศจรรย์อินเดีย – แผ่นดินแห่งความหลากหลาย พิมพ์ครั้งที่ 1.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2.

เบญจมาศ ขุนประเสริฐ. (2560). *การการศึกษาวิเคราะห์บทละครสันสกฤต อภิชญานศากุนตลม องก์ที่ 3-4. ภาควิชาโบราณคดี สาขาวิชาภาษาสันสกฤต มหาวิทยาลัยศิลปากร.* วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2551). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต.* นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสรียรโกเศส. (2512). *ประเพณีปลูกเรือน - แต่งงาน*. พระนคร: บรรณาคาร.

Basham, A. L. (1982). *The wonder that was India.* London: Sidgwick & Jackson.

Chorley, R. J., & Haggett, P. (1967). *Models in geography.* London: Methuen.

Jones, E. E. (1964). *Ingratiation: A social psychological analysis.* New York: Appleton-Century-Crofts.

Müller, F. Max. (2006). *The Upanishads.* New Delhi: Cosmo Publications.